

ROSA MARIA ARQUIMBAU

Julià Guillamon

FONT: *L'enigma Arquimbau, Sexe, feminisme i literatura a l'era del flirt*, biografia de Julià Guillamon de Rosa Maria Arquimbau. Editorial Comanegra, 2015.

L'ENIGMA ARQUIMBAU, SEXE, FEMINISME I LITERATURA A L'ERA DEL FLIRT

Hi ha molt poques dades de la vida de Rosa Maria Arquimbau. Sabem que va néixer a Barcelona el 28 de març de 1908. El pare, Enric Arquimbau, havia nascut al carrer del Pou de la Cadena, al costat del carrer de la Princesa. Era fill d'un lampista i treballava d'escrivent. La família vivia al carrer de Vilamarí, 31, entre Sepúlveda i la Gran Via, a tocar de la plaça d'Espanya. Arquimbau va fer bandera d'aquests orígens humils. El pare de Berta Marquet d'*Al marge* té una agència de transports. El pare de Cri-Cri, a *Història d'una noia i vint braçalets*, és un perruquer de poble. La protagonista de *Quaranta anys perduts*, Laura Vidal, és filla d'una porteria. A *La dona dels ulls que parlaven*, les protagonistes són noies que treballen. Quan va retratar gent acomodada, tant a *Cor lleuger* com a la segona part d'*Història d'una noia i vint braçalets*, va ser per fer-ne burla. Els seus personatges busquen la manera de sobreposar-se a la modèstia dels orígens familiars. El personatge que s'enamora de la noia, s'hi acosta i paga –ella fa servir aquesta relació per fugir de la família– té un paper important a *Al marge* i a *Quaranta anys perduts*. Sembla el mateix personatge, separat per trenta-vuit anys de distància. Les dues noies se'l miren desmenjades. Embolicar-se amb un senyor casat que no t'agrada gaire és la manera de tenir una cambra pròpia. [...]

A «D'actualitat» ja es defineix com a femenina i no feminista. Critica els que retreuen a les dones que duguin els cabells curts i als homes que vagin amb pantalons amples. Explica que no pot existir amistat entre un home i una dona, que serà un argument que farà servir en alguns articles posteriors. El 10 de juliol de 1927 a «Dels banys» parla de les platges separades i dels mirons. Aquest article

demostra fins a quin punt Arquimbau estava allunyada de la línia de la revista. ¿Per què homes i dones s'han de banyar en platges separades? ¿La culpa la tenen les dones, per provocar? ¿No són els homes que hi donen massa importància? Era exactament el contrari del que deia l'editorial que *Flames Noves* havia publicat dues setmanes abans. Si l'editorial de *Flames Noves* criticava el «vici del coloret», Arquimbau proclamava que «l'amor és vida». Si *Flames Noves* advertia els nois que s'hi fixessin molt abans de triar la dona per casar-se, Arquimbau explicava la història d'una noia que es deixava besar per l'amo d'un cotxe i, quan descobria que era el xofer, ho acceptava sense fer escarafalls. Així un número darrere l'altre. [...]

Dos mesos després de «Poetes 1927» va publicar «¿.....», que és un títol ben estrany per a un article, amb l'interrogant que obre i sense l'interrogant que tanca i els punts al mig. Està dedicat a «J. Rusiñol, suplicant-li uns minuts de benvolença». Sorprèn l'aire de confessió:

Doncs avui... (avui estic molt malament) vull tractar de la manera de prendre's la vida.

A continuació, explica que «la vida no val pas la pena de prendre-se-la seriosament», perquè l'amor és vulgar, l'art crida l'excentricitat i la política és un simple comerç.

En fi, la vida és una absurditat. En deducció: que l'únic interessant és la distracció personal. Els homes en això, com gairebé en tot (avui no em sento feminista), ens avantatgen.

FONT: *El vodevil feminista*. Pròleg de Julià Guillamon a *Teatre reunit de Rosa Maria Arquimbau*, Arola Editors / Teatre Nacional de Catalunya, 2020.

EL VODEVIL FEMINISTA

(...)

Hauria estat fantàstic anar a fer aquest cafè amb Rosa Maria Arquimbau. Li hauríem pogut explicar tot el que ha passat en els darrers anys al voltant de la seva obra. Que els llibres es reediten, que a la gent li agraden, que han aparegut originals seus a l'Archivo General de la Administración i expedients de depuració a l'Arxiu Municipal Contemporani que han permès reconstruir les peripècies de la postguerra. Quan intentava estrenar alguna obra de teatre, i els lectors de censura, gent que coneixia dels anys trenta —el poeta avantguardista Sebastià Sánchez-Juan, la periodista feminista María Luz Morales—, en firmaven informes negatius. Quan la van fer fora de l'Ajuntament de Barcelona per republicana, feminista i per ser una dona que feia el que volia: un dels seus companys de feina la va denunciar per conducta moral pésima. Que la gent ha descobert que, al costat dels grans noms del feminisme, que reivindicaven els drets de les dones amb proclames i discursos, hi havia noies ingènues, com Anna Murià, que pensava arreglar amb l'amor lliure la prostitució al món, o eixelebrades, com Rosa Maria Arquimbau, que volia tenir tants amants com els homes. Què vols? Quan es va proclamar la República tenia vint-i-dos anys.

Rosa Maria Arquimbau no va arribar a veure com la seva obra tornava a circular. Va morir el 1992, en una residència. La seva amiga, la feminista republicana Enriqueta Gallinat, va recollir les seves coses. No se'n va salvar gaire res. Un àlbum de fotografies, que el fill de l'Enriqueta, Josep M. Tubau Gallinat, acabava de llençar quan vaig aparèixer per casa seva, a Sitges, investigant, a finals d'octubre del 2014. Unes carpetes amb notes per a la novel·la *Quaranta anys perduts* (1971), uns quants contes de l'exili i les obres de teatre. (...)

Des del final de la guerra, Arquimbau havia viscut allunyada dels ambients polítics i literaris. Va treure el cap a la Penya Joan Santamaria, un cenacle que mirava més cap al passat que no pas cap al futur. Va escriure alguna comèdia, que no es va arribar a estrenar. Va publicar *Quaranta anys perduts* a Club Editor, sense gaire èxit. Es va fer amiga de Josep Fornas, l'editor de Pòrtic, es veien sovint i li va fer la proposta d'escriure un llibre sobre la prostitució des del punt de vista femení i feminista, que va escandalitzar els censors i que, naturalment, no va ser autoritzat. Arquimbau no en conservava l'original que ha aparegut a l'Archivo General de la Administración —els arxius de Censura— i al fons de Josep Fornas i de l'editorial Pòrtic, al Monestir de Poblet. En una de les darreres aparicions públiques, va sortir retratada al Diari de Barcelona, amb periodistes dels anys trenta, al restaurant Via Veneto. N'hi havia de republicans, exiliats i franquistes. Entre els papers que guardava Josep M. Tubau hi havia aquest retall. Devia ser una de les poques alegries durant la malaltia del marit, Joaquim Girós, que va morir l'hivern del 1973.

Rosa Maria Arquimbau va marxar d'aquest món pensant que havia fet molta feina per no res i que ningú no es recordaria mai més de la seva obra.

Per què va escriure teatre?

(...)

Un dels aspectes més moderns de l'obra de Rosa Maria Arquimbau és aquesta circulació que s'estableix entre els diferents gèneres literaris. La columna de diari introdueix elements narratius i diàlegs teatrals. Els contes són sinopsis de comèdies. Les comèdies desenvolupen idees que abans ha tractat en articles i contes. (...) *Marie la Roja...*, l'obra de teatre que la companyia Vila-Daví va estrenar el 1938, en plena guerra, té un precedent en un reportatge, «*La presó de dones*», que es va publicar al diari L'Opinió, el 18 de febrer de 1933. Arquimbau va visitar la presó d'Amàlia, al districte V, on ara hi ha la plaça Folch i Torres. Era una presó molt vella: s'havia creat el 1839. Amb el nomenament de Victoria Kent com a directora general de Presons, el 19 d'abril de 1931, hi havia hagut canvis positius

(un nou director, que vol rehabilitar les dones, i un cap femení que ha substituït les monges per funcionàries). Al començament de *Marie la roja...*, Arquimbau es fa l'autoretrat: és una periodista jove, vestida d'esport, amb una boina al cap: el look que duia quan va sortir retratada al setmanari *Imatges* el 1930, en un reportatge sobre els memorialistes de la Rambla. La periodista entra a la presó amb el fotògraf, però no els deixen fer fotografies: al reportatge de *L'Opinió* només es va publicar una imatge de la presó des de fora. Els diferents ambients que retrata (la porteria, el calabós, el despatx del director, l'aula-escola, la sala dormitori, el taller) li devien quedar fixats d'aquella visita.

(...)

Sagarra era un cas d'èxit que va animar molts autors bregats en el periodisme a provar sort en el teatre: Màrius Gifreda, Josep M. Planes i el jove Ignasi Agustí van escriure obres de costums moderns per a un públic nou que tothom esperava que es consolidés amb la República. La companyia Vila-Daví i la companyia de Mercè Nicolau van obrir les portes als autors joves. La germana de Rosa Maria Arquimbau, Conxita (que va tenir una llarguíssima trajectòria teatral que arriba fins a les adaptacions de clàssics catalans del Circuit Català de Televisió Espanyola als anys setanta), va començar la seva carrera amb Maria Vila i Pius Daví, el 1933. Arquimbau hi devia tenir l'entrada franca.

Però no crec que es fes gaires il·lusions. En un article publicat a *La Rambla*, el 19 de gener de 1931, «Teatre», descriu la decadència del teatre català. El públic de senyors decents només s'interessa per anar a veure cuixa al Paral·lel. Si les filles diuen que volen ser actrius s'esveren: consideren l'escenari com una mena d'avantsala del prostíbul.

I dels pocs artistes que ens queden a l'escena catalana qualsevol s'atreveix a dir-ne res! Una actriu, bona, que podria ésser excel·lent amb un bon director; un director que podria donar bon resultat si es conformés només a fer d'actor... D'altres actrius que fan tot el que saben (i això no és dir molt).

Actors que podrien fer més si no se'ls encomanés la fredor del públic i el pessimisme que, desgraciadament, i per fora, se'ls ha d'encomanar.

Va tornar a parlar de la decadència del teatre català a L'Opinió el 7 de gener de 1933 («Teatre català»): el públic no va al teatre català, els autors, els actors i els empresaris, no en poden viure. Les obres estan pocs dies en cartell, cal una empenta oficial.

El 18 d'abril de 1932 Arquimbau va publicar a La Rambla una entrevista amb Maria Vila, que acabava d'estrenar L'alegria de Cervera de Josep M. de Sagarra («Maria Vila, primeríssima actriu del nostre teatre»). Vila li fa una gran defensa de la comèdia:

M'agrada més la comèdia, no sé pas per què. Potser s'adiu més a la vida d'avui, per l'èxit de públic o perquè jo mateixa la sento més, però és que jo sempre faria comèdia i que és el que em plau més encara que s'entestin en descobrir-me condicions de tràgica.

En el retrat que en fa Arquimbau destaca la senzillesa i la naturalitat de l'actriu. Parlen de tennis i del futbol, que a Maria Vila li agrada molt, i de les possibilitats que obren les noves lleis que permeten a les dones participar en política. L'entrevista culmina en un elogi rotund.

No crec que a Arquimbau li hagués passat mai pel cap dedicar-se seriosament al teatre. Formava part d'un nou tipus d'intel·lectual que s'assembla bastant al que d'altres han seguit molts anys després. Treballa a l'Ajuntament: és una d'aquelles noies que hi van entrar com a secretàries, poc després de la proclamació de la República. Al mateix temps, escriu als diaris, la qual cosa li dona notorietat. En els articles descriu aquest nou món que coneix professionalment: polítics, funcionaris, antigues empleades municipals, secretàries acabades d'arribar, i la competència que s'estableix entre tots ells. Parla d'una nova manera d'estimar, de la infidelitat i de la decepció. Escriu llibres i els publica, una mica com pot, perquè l'edició catalana tampoc no és negoci. La Llibreria Catalònia editava llibres pagats per

l'autor, o pels familiars de l'autor: *El doctor RIP* (1931) de Salvador Espriu, el va pagar el pare notari, *Sóc una dona honrada?* (1932) de Mercè Rodoreda, el marit Joan Gurguí. És possible que *Història d'una noia i vint braçalets* fos també un llibre pagat. En qualsevol cas, hi havia un equilibri entre l'obra literària, les col·laboracions periodístiques i la feina que donava per viure. El teatre s'havia d'integrar en aquest triangle d'activitats.

(...)

En el cas d'Arquimbau, el cinema és un referent constant. D'una banda, Ernst Lubitsch (*Trouble in Paradise*, *Design for Living*, que aquí es va traduir com *Una mujer para dos*), amb els seus ambients sofisticats i elegants. De l'altra, Jean Renoir (*Boudu sauvé des eaux*, *Chotard et Cie*), amb la crítica de la menestralia, que Arquimbau fa extensiva als fabricants. *On purge bébé* de 1931 és un referent d'aquesta mena de sàtira: el senyor de la casa, que té moltes pretensions, ven orinals. Està basada en una obra de Georges Feydeau, un autor que era molt conegut a Barcelona: Josep Santpere n'havia adaptat al català diverses obres. Hi ha, finalment, les històries sobre el càstig dels marits insolents o negligents que van donar lloc a una pel·lícula americana d'Alfred Hitchcock, *Mr. & Mrs. Smith* (1941) i que, una mica abans, el 1938, havien proporcionat l'argument de *Bluebeard's Eighth Wife*, d'Ernst Lubitsch amb guió de Charles Brackett i Billy Wilder. Carole Lombard o Claudette Colbert fan la vida independent del marit i el marit es desespera. He triat com a exemple unes quantes obres de les més conegudes: n'hi ha moltes més. El cinema havia convertit la venjança femenina en un argument de comèdia.

(...)

El 1936 va estrenar *Amunt i crits* i *Les dones sàvies*, dues obres que s'han perdut i de les que només sabem el que van dir els diaris: que *Les dones sàvies* passa en un sanatori psiquiàtric. Es van estrenar al Teatre Poliorama, el desembre del 1936. Ja hi havia la guerra. En canvi s'ha conservat el mecanoscrit de *Marie la Roja...*, que es

va estrenar el novembre del 1938 al Teatre Català de la Comèdia (Poliorama). Les tres obres les va estrenar la companyia Vila-Daví. Maria Vila va fer el paper de Maria la Roja, en un repartiment de vint-i-un actors. Déu-n'hi-do.

L'obra és un vodevil social, com corresponia a aquell moment d'agitació. Com a *Es rifa un home!*, Arquimbau retrata diferents tipus femenins. Marie és a la presó per haver-se enfrontat amb la policia. Allà hi troba una prostituta, una alcavota, una noia de casa bona que ha avortat, una emmetzinadora, una dona que ha mort el marit, una gitana que es dedica als petits robatoris. Aquest retrat de la detinguda per motius polítics entre les preses comunes s'anticipa d'un grapat d'anys a la novel·la *Secundaris* (2018) de Núria Cadenes. L'acció se situa a França perquè l'obra no es pugui llegir com una crítica a les presons de la República. És possible que Arquimbau la tingués enllestida abans de la guerra o en els primers mesos del conflicte. Va aprofitar les notes d'un reportatge a l'Asil del Port i a la presó d'Amàlia per fer dos retrats d'un grup de dones, en espais tancats, en les quals parlen de l'amor i la llibertat. També va voler donar una resposta a una obra de Salvador Bonavia, *La presó de les dones*, que la companyia Vila-Daví havia estrenat al Teatre Romea el novembre del 1936. L'acte segon de *La presó de les dones* conté elements i personatges semblants als de *Marie la Roja...*, el reporter, la intel·lectual, l'emmetzinadora. ¿Va voler donar resposta al retrat que Bonavia feia de les dones? ¿Va pensar que el tema donava per més? ¿Va ser un encàrrec de Maria Vila per aprofundir des d'una nova perspectiva en un tema que havia quedat curt?

A *Marie la Roja...* també hi surten homes: el funcionari Jannot que no entén que el fill, advocat, sigui progressista. I Jacques Dubois, l'oficial de presons, que accepta el càrrec per prosperar. És un retrat de la societat podrida, en la qual Marie té un paper regenerador: intenta canalitzar la revolta de bruixes cap a la millora personal i social. Marie es nega a delatar el seu company de causa. I arriba a convèncer l'oficial de presons perquè canviï de feina. Hi ha la lluita entre el cap i el cor, i guanya el cor.

Entre els antagonistes de *Marie la Roja*, destaca el personatge de l'alca vota, amb la visió desenganyada sobre el món. Quan manin els seus també hi haurà prostitució:

Si et penses que no em vindran a buscar, estàs equivocada. També vindran, i així com els d'ara em demanen «modistetes», els altres em demanaran «aristòcrates». I el món és així; i amb tot el fàstic que et pugui fer, tu no el canviaràs. Ni tu, ni ningú.

Marie la Roja diu que hi ha dones que van de l'asil a la presó i de la presó a l'asil. Els asilats tenen cara de presidiaris i els presidiaris cara d'asilats. L'Estat els té apartats de la societat. La caritat cristiana, l'amor al proïsme, són frases buides. Canviant el tòpic del 1938 pel tòpic d'ara, podríem dir que *Marie la Roja...* és una crida a les dones a empoderar-se i triar el seu camí.

Arquimbau contraposa sempre la manera de veure les coses dels joves i dels vells, la lluita generacional hi és una constant. Perquè encara és jove, Marie la Roja es proposa fer reflexionar les seves companyes, convidar-les a refer la seva vida en un nou marc de relació entre homes i dones. El personatge del funcionari, Jannot, explica molt bé aquest salt que hi ha entre la manera de veure el món dels joves moderns i dels vells conformistes:

Ens deuen sortir cabells blancs als ulls, als vells que no veiem les coses igual que els joves!